

Pismo okólne Nr 16
Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych
z dnia 14 sierpnia 1974 r.

w sprawie zasad kwalifikowania zespołów archiwalnych i ich inwentarzy do ponownego opracowania w archiwach państwowych¹.

Realizacja „Programu rozwoju państwowej służby archiwalnej na lata 1974-1980” uzależniona jest w poważnym stopniu od tempa opracowania państwowego zasobu archiwalnego. Od szeregu lat obserwuje się tylko nieznaczny wzrost opracowania zasobu, który waha się w granicach 62% - 66%.

Składa się na to szereg przyczyn. Jedną z nich jest ponowne opracowywanie przez archiwa zespołów, niegdyś już uporządkowanych.

W zarządzeniach, wydanych w związku z przeprowadzonymi wizytacjami kompleksowymi w latach 1966-1972, zobowiązałem archiwa do dokonania rewizji stanu opracowania zespołów i ich inwentarzy archiwalnych w świetle obowiązujących instrukcji i wytycznych metodycznych Naczelnej Dyrekcji.

Z punktu widzenia metodyki archiwalnej, zalecenia te były uzasadnione. Nie straciły też na aktualności w stosunku do zespołów archiwalnych opracowywanych obecnie i w przyszłości. Można natomiast i należy zrezygnować z realizacji niektórych zaleceń w odniesieniu do części zespołów dawniej opracowanych, bez uszczerbku dla efektywnego udostępniania materiałów archiwalnych.

Biorąc powyższe pod uwagę, proszę Obywatela Dyrektora o przeprowadzenie oceny poziomu opracowania zespołów i ich inwentarzy archiwalnych zakwalifikowanych (oznaczonych w nowej kartotece zespołów (zbiorów) symbolem AN)² do rewizji, celem ustalenia, które z nich rzeczywiście wymagają ponownego opracowania. Decyzje w tym przedmiocie należy podejmować w oparciu o opinię komisji metodycznej archiwum.

Podstawowym kryterium ponownej oceny stanu opracowania zespołów i ich inwentarzy archiwalnych winna być wartość informacyjna tych ostatnich. Jeżeli inwentarz archiwalny stanowi podstawę efektywnego udostępniania materiałów archiwalnych, błędy metodyczne tkwiące np. w niewłaściwym układzie wewnętrznym zespołu (jeżeli nie obniża przejrzystości inwentarza), w granicach zespołu (z wyjątkiem akt instytucji polskich, włączonych do zespołów akt instytucji niemieckich), w niewłaściwym łączeniu zespołów w grupy lub zbiory zespołów szczątkowych - można uznać za drugorzędne, zwłaszcza, gdy

błędy te będzie można skorygować w innych pomocach ewidencyjno-informacyjnych (np. przy pomocy schematów układu inwentarzy, kart zespołów, indeksów do inwentarzy archiwalnych).

Podtrzymuję wiążący charakter zaleceń w sprawie konieczności ponownego opracowania zespołów archiwalnych i ich inwentarzy w następujących przypadkach, gdy:

1) Tytuły jednostek inwentarzowych nie sygnalizują podstawowych informacji o treści materiałów archiwalnych w nich zawartych.

Mogą tu wchodzić w grę dwa rozwiązania, polegające na:

a) przepracowaniu samego inwentarza archiwalnego, bez naruszania układu materiałów archiwalnych w zespole, jeżeli możliwe będzie dokładniejsze i pełniejsze sprecyzowanie tytułów jednostek inwentarzowych (w rubryce, przeznaczonej na tytuły jednostek, względnie w rubryce inwentarza „uwagi”);

b) zmianie układu materiałów archiwalnych w zespole, jeżeli przy dotychczasowym układzie niemożliwe będzie, w sposób czytelny i chociażby ogólny, wydobyć pełnego zakresu podstawowych informacji zawartych w materiałach archiwalnych jednostek inwentarzowych.

2) Materiały archiwalne różnej proveniencji, względnie różnych okresów historyczno-ustrojowych są w zespole lub w obrębie grupy zespołów tak przemieszane (tzn. bez wyodrębnienia w inwentarzu cezur chronologicznych, materiałów obcej proveniencji lub zespołów prostych w przypadku grupy zespołów), że metodą ewidencyjno-informacyjną niemożliwe byłoby skorygowanie układu lub okazałoby się to zbyt pracochłonne.

3) Zespół archiwalny posiada rękopiśmienny inwentarz w obcym języku (rosyjskim, niemieckim), sporządzony często w kancelarii, pokreślony i nieczytelny, a przede wszystkim nieaktualny w stosunku do stanu zachowanych jednostek archiwalnych w zespole.

4) Dopływy nieuporządkowane do zespołu przekraczają znacznie (powyżej 60%) ilość materiałów archiwalnych opracowanych w archiwum, przy czym charakter dopływów wymaga włączenia ich do poszczególnych części zespołu (komórek organizacyjnych). Sprawę tę każdorazowo powinna rozpatrzyć Komisja Metodyczna Archiwum, wybierając najmniej czasochłonną, a jednocześnie najbardziej efektywną metodę. Generalnie należy kierować się zasadą odrębnego opracowania dopływów uwzględniając:

a) ustalony układ materiałów archiwalnych w zespole;

b) umieszczenie jednostek inwentarzowych na końcu inwentarza lub w odrębnym jego tomie (w przypadku inwentarza książkowego) - zależnie od wielkości dopływu;

c) nadanie jednostkom inwentarzowym dalszej kolejnej numeracji (sygnatury jednostki)³;

d) stosowanie systemu odsyłaczy krzyżowych w inwentarzu, w odniesieniu do analogicznych materiałów archiwalnych. Szczegółowe wytyczne w zakresie postępowania z dopływami nieuporządkowanymi do zespołów opracowanych zostaną wydane w najbliższym czasie⁴.

5) Materiały archiwalne wewnątrz jednostek wymagają przebrakowania⁵, uporządkowania i spaginowania. Można zrezygnować z porządkowania akt wówczas, gdy układ akt spraw w jednostce jest odgórny.

6) Archiwum podjęło decyzję o opracowaniu indeksów do inwentarza archiwalnego (na podstawie instrukcji, wprowadzonej w życie zarządzeniem Nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 26 stycznia 1974 r.)⁶ lub przewodnika po zespole⁷, co może się wiązać z koniecznością dopracowania i uzupełnienia inwentarza archiwalnego.

Ponownym opracowaniem należy objąć przede wszystkim i w pierwszej kolejności zespoły archiwalne szczególnie ważne z punktu widzenia ich przydatności dla badań naukowych i gospodarki narodowej.

W związku z powyższym proszę Obywatela Dyrektora o wycofanie z planów pracy na lata 1974-1975 zespołów, które zdaniem archiwum i zgodnie z niniejszymi wytycznymi nie wymagają ponownego opracowania, a w ich miejsce objęcie pracami zespołów nieuporządkowanych lub przeznaczenie zaplanowanego czasu na przyspieszenie prac nad zespołami aktualnie opracowywanymi. W pierwszej kolejności proszę mieć na względzie zespoły archiwalne okresu PRL.

Wyjaśniam jednocześnie, że nie należy przerywać prac rozpoczętych i wyraźnie zaawansowanych nad ponownym opracowaniem zespołów i inwentarzy archiwalnych.

Wszelkie zmiany w planie pracy należy uzasadnić w rocznych sprawozdaniach archiwum.

¹ Źródło: Reg. NDAP (radca praw.), Pisma okólne i decyzje 1971-1975, k. 172-174. Nie zostało uchylone. Metody postępowania zalecane w piśmie mogą nadal stanowić istotną wskazówkę dla archiwów, mimo zawartych w nim elementów czasowych, związanych z realizacją zaleceń. Por. także wskazówki metodyczne do sporządzania inwentarzy archiwalnych ... (pkt. III.9,10), zob. poz. 183.

² Dotyczyć to może również zespołów dawno opracowanych, nie oznaczonych w kartotece zespołów symbolem AN.

³ Jeżeli z uzasadnionych przyczyn w utworzonym dla dopływów nowym tomie inwentarza przyjęto odrębną numerację porządkową od 1 wzwyż, sygnaturę każdej jednostki inwentarzowej w zespole należy poprzedzić numerem tomu np. I/10, II/10.

⁴ Odrębne wytyczne dotychczas nie ukazały się. Do problemu metody opracowania dopływów ustosunkowują się cyt. w przyp. 1 wskazówki metodyczne (pkt. III.11,12,13).

⁵ Gdy mamy do czynienia z materiałami archiwalnymi uporządkowanymi wewnątrz jednostek, wśród których sporadycznie występują materiały bezwartościowe można, a nawet trzeba, z ekonomicznego punktu widzenia, zrezygnować z ich brakowania. Brakowanie może również obejmować poważną liczbę całych jednostek inwentarzowych nie zawierających materiałów archiwalnych, które w sposób zasadniczy zmniejszy objętość zespołu.

⁶ Zob. poz. 166.

⁷ Zob. zarządzenie nr 18 NDAP z dnia 1 sierpnia 1974 r...., poz. 168.